

A black and white photograph of a man, likely a performer, wearing an ornate crown and a white robe with a thick ermine collar. He has a serious expression and is looking directly at the camera. The background is slightly out of focus, showing architectural details.

LUDWIG II! EIN NIEDERLÄNDER

JOHAN SIMONS, JEROEN WILLEMS EN IVO VAN HOVE
BIJ DE MÜNCHNER KAMMERSPIELE

Ludwigs megalomane leven

Regisseur Johan Simons timmert aardig aan de weg in München. Hij vroeg Ivo van Hove voor de regie van Ludwig II.

Door **Hein Janssen** Foto **Julian Röder**

Zouden de Guglmänner vanavond gaan toeslaan? Dat was de grote vraag toen afgelopen week bij de Münchner Kammerspiele de voorstelling *Ludwig II* in première ging. Zouden de Guglmänner in de zaal zitten en eieren naar de spelers gooien, of anderszins van hun afkeer getuigen?

Ivo van Hove, die *Ludwig II* heeft geregisseerd, hoopte van niet. Voor hem was het vooral van belang dat de voorstelling rustig kon verlopen, dat spelers noch publiek last zouden hebben van oproerkraaiers.

Johan Simons, intendant van de Kammerspiele op wiens uitnodiging Van Hove naar München kwam, hoopte van wel: een beetje reuring in het theater kan geen kwaad. Sterker nog: het zou zijn reputatie goed doen.

Guglmänner is de naam van een geheim Beiers genootschap dat opkomt voor de belangen van de Duitse monarchie in het algemeen en dat van koning Ludwig II (1845-1886) in het bijzonder. Jammer alleen dat de Duitse monarchie allang niet meer bestaat en Ludwig intussen als zeer omstreden geldt. Immers: grootheidswaan, homoseksuele neigingen, zonderling gedrag, groot kunstliefhebber, van Richard Wagner in het bijzonder, maar daarin ook megalomaan. Ten slotte compleet gek geworden en op 41-jarige leeftijd zelfmoord gepleegd.

Maar de Guglmänner hielden zich tijdens de première rustig. Of ze waren er niet. Of ze vonden *Ludwig II* een mooie voorstelling waarin hun koning en zijn zware leven op zorgvuldige wijze werden geschetst.

Van Hove opgelucht, Simons een beetje teleurgesteld, want theater moet af en toe ook flink tegen schenen kunnen schoppen. Hoofddrolspeler Jeroen Willems was vooral blij met het lange en warme applaus dat hij van het doorgaans kritische Duitse premièrepubliek kreeg.

Een Nederlandse acteur die een Beierse koning speelt, in regie van een Vlaamse theatermaker die directeur is van Toneelgroep Amsterdam, op verzoek van een Nederlandse intendant die sinds een half jaar de baas is in München – bijzonder is het intussen allemaal wel.

Het was sowieso een Nederlands-Vlaamse week bij de Münchner Kammerspiele (MK), een van de grote Duitse theatergezelschappen. Maar liefst drie producties van Nederlandse en Vlaamse theatermakers gingen kort na elkaar in première: *Winterreise* van Johan Simons, *They shoot*

horses, don't they? van Susanne Kennedy, die algemeen als groot talent geldt, en *Ludwig II* van Van Hove, gebaseerd op het filmscenario van Luchino Visconti uit 1972.

Het markeert de vurige wens van Simons in München een Europees georiënteerd theatergezelschap te vestigen waar regisseurs, vormgevers, dramaturgen en acteurs uit allerlei landen samenwerken en voorstellingen worden

uitgewisseld.

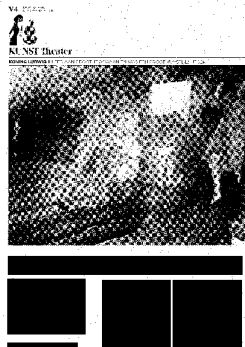
Ivo van Hove praat een paar uur voor de première rustig en weloverwogen over zijn debuut in München. Zijn energie heeft hij zes weken lang in het repetitielokaal gestopt en nu is het woord aan de toneelspelers.

Jeroen Willems heeft dat jonge en verwachtingsvolle, maar ook de duistere kant van het verval in zich. Dat maakt hem geschikt voor de rol van Ludwig, want ik zocht een acteur die de 22 jaar waarin het verhaal zich afspeelt kan omspannen. Film heeft daarvoor natuurlijk veel meer middelen, in het theater moet je het verval veel meer suggereren.

‘Wat ook een verschil met de film van Visconti is: wij maken geen historisch theater met de perfecte glazen in het perfecte decor en de historisch juiste kostuums. Onze Ludwig II is een existentieel drama en geen historisch drama.’

In deze subtiel opgebouwde voorstelling vertellen twaalf acteurs op hoog niveau het verhaal van de koning die stierf van nostalgie. In een tijdloze, ruimtelijke vormgeving, met effectief gebruik van video en filmbeelden en met Willems die Ludwig gepast cerebraal speelt – een man die verdwaald lijkt in zijn eigen leven. Nergens scandaleus of extreem, met hier en daar een hint van homoseksuele neigingen, zoals in de scène waarin Ludwig teder zijn affectie toont voor zijn slapende lakei. Of zoals in een video-scène waarin de koning zijn zinnen verzet met halfbloze jongens, letterlijk tussen de coulissen.

Van Hove: ‘Voor mij gaat dit stuk over iemand die compromisloos probeert zin te geven aan zijn bestaan, en zich daardoor steeds meer isoleert. Ludwig wilde de kunst midden in de maatschappij plaatsen, zodat de kunst de mens beter zou maken. Dat deed hij met grote intensiteit en niet naïef.’

Maar onder 'zijn bewind werden ook twee oorlogen gevoerd en die bestonden niet voor hem. Hij trok zich steeds meer terug in een eigen fantasiewereld, totdat hij in zijn eigen megalomane kastelen zelf bijna een kunstwerk werd.'

Wie zich ook steeds meer in een eigen wereld heeft teruggetrokken, is de Oostenrijkse schrijfster Elfriede Jelinek, wier werk geregeld door de MK wordt opgevoerd. Op verzoek van Johan Simons schreef zij een nieuwe theatertekst gebaseerd op Schuberts liederencyclus *Winterreise*. Een typische Jelinek-tekst waarin allerlei associaties en taalspitsvondigheden elkaar afwisselen. Over de bankcrisis. Over de zaak-Natascha Kampusch, het Oostenrijkse meisje dat acht jaar lang door haar ontvoerder werd vastgehouden. En over zeer persoonlijke herinneringen aan haar dominante moeder en vooral vader die uiteindelijk aan een oorlogstrauma in een psychiatrische inrichting is gestorven.

Simons: 'Jelinek is ook pianiste geweest en heeft in haar jonge jaren *Winterreise* vaak gespeeld. Door weer naar die muziek te luisteren kwamen allerlei herinneringen bij haar boven die ze in dit stuk heeft verwerkt. Toen het af was, kregen wij honderd dichtbeschreven vellen papier gemaïld, geschreven als één lange tirade en hartenkreet.'

Van die hermetische tekst heeft Simons niettemin een harde, theatrale en ook confronterende voorstelling gemaakt, met ingetogen travestierollen van de Vlaamse acteurs Kristof van Boven

en Benny Claessens, een heftige spitzendans op klompen van Katja Herbers en een fenomenale rol van André Jung als de getroebleerde vader.

André Jung, steracteur bij de MK, is een klasse apart. In *Winterreise* houdt hij een monoloog van een half uur waarin de tragiek van de ouderdom, de spijt over verkwanselde familiebanden en het langzaam wegglijden uit de tijd bijna hallucinerend samenkomen. Jung geeft onvergetelijk gestalte aan macabere hersenschimmen die ronddwalen in de krochten van het onderbewustzijn.

Zijn toneelspel en de voorstelling als geheel werden in München, ondanks de negatieve en tendentieuze kritieken, met bravo's ontvangen. Jelinek zelf was niet bij de première aanwezig – zoals bekend komt zij nauwelijks nog haar huis uit, mensenschuw als ze is. Ze woonde wel een repetitie bij en toonde zich tevreden. 'Het is allemaal waar wat ik in *Winterreise* heb geschreven, maar tevens ben ik de grootste leugenaar op aarde', zei ze na afloop.

Nederlands trots in München is naast Johan Simons op dit moment ook Margriet de Moors *Der Mahler und das Mädchen*, dat hier sinds kort in de boekhandels ligt en de Schone van Boskoop-appeltjes op de biologische markt. En Jeroen Willem's natuurlijk, die na afloop van de première van *Ludwig II* opgelucht de MK-kantine betrad. Met een bordje met daarop drie knakworsten. 'Ik heb vooraf niet kunnen eten', verontschuldigde hij zich om vervolgens verlekterd en zonder gedoe met Guglmänner aan zijn koningsmaal te beginnen.

Midden in Europa

Johan Simons is in september 2010 begonnen als intendant van de Münchner Kammerspiele. Hij is de eerste buitenlander die een groot Duits gezelschap leidt. Zijn openingsproductie *Hotel Savoy* werd lovend ontvangen en trok volle zalen. Zijn regie van *Winterreise*, een nieuwe tekst van Elfriede Jelinek kreeg vernietigende recensies in de *Frankfurter Allgemeine* en *Süddeutsche Zeitung*.

**Dat moet een behoorlijke tegenval-
ler zijn geweest?**

'Ik ben intussen wel gewend aan slechte kritieken, ik kan er de wanden van dit café mee behangen, net als met de goede trouwens. Maar deze waren erg fel – met een enorme cirkelzaag werden we met de grond gelijk gemaakt. Ze vonden de voorstelling onpoëtisch, te concreet, te boertig. Vooral ikzelf moest het ontgelden, die kritieken waren zeer persoonlijk.'

**Maar u bent hier toch ook als een
held binnengehaald?**

'Jazeker, als een koning, en we hebben tot nu toe een zaalbezetting van 80 procent. Maar nu ineens ben ik die Hollander die het waagt een nieuwe tekst van 'hun' Jelinek in wereldpremière te laten gaan. En dan komt er in de voorstelling ook nog een klompdans voor, en beelden van de Zeeuwse watersnoodramp. Wat moeten wij daarmee, hier in München? was de te-
neur. Maar de dag erna zat de zaal vol en kregen we een enorm applaus en

veel bravo's.'

**U wilt van de MK een Europees thea-
terplatform maken?**

'Wij hebben voor dit theater een motto bedacht: 'Midden in de stad, midden in Europa'. De grenzen openstellen, dat is belangrijk, daarom wil ik hier regisseurs en acteurs uit heel Europa laten werken. Ivo dus, en Alain Platel, Alvis Hermanis, Romeo Castellucci. En Kristian Smeds, een Finse theatermaker, een van de beste regisseurs is die ik ken. Johan Cruijff heeft ooit gezegd: als je zelf een acht bent, moet je je omringen met negens en tiens. Daarmee ben ik het eens.'

U gaat ook iets doen met Geert Mak?

'Komend seizoen gaan we één keer per maand de grote zaal leeghalen en maken er een soort hotellobby van, met de acteurs op het podium die *In Europa* van Geert Mak gaan voorlezen. Daarbij zullen we ook delen uit de VPRO-documentaire laten zien, gecombineerd met het voorlezen van boeken van Duitse schrijvers.'

**Wat wordt uw volgende voorstel-
ling?**

'*De Perzen* van Aischylos, een voorstelling op locatie, in een oud gebouw in het noorden van de stad. Dat was eerst een nazi-kazerne, daarna werden de Amerikanen er gelegerd, toen de Bundeswehr en nu is en een opvangkamp voor vluchtelingen. Inderdaad, een plek met een geschiedenis.'

**Gisteren in het theatercafé dronk u
geen wodka omdat u, zoals u zei,
daarvoor een te drukke baan hebt?**

'Ik moet hier heel hard werken omdat ik naast het intendantschap zelf ook drie producties per seizoen maak. Je bent verantwoordelijk voor de bedrijfsvoering en het artistieke beleid, en daar horen veel vergaderingen en besprekingen bij. Maar ik sta natuurlijk het liefst gewoon op de werkvloer, tussen de technici en decorbouwers, ik werk niet vanuit het kantoor. Pas over anderhalf jaar kan ik antwoord geven op de vraag of het me hier gaat lukken.'

Nog geen last van heimwee?

'Jawel, vooral naar mijn gezin, dat in Gent woont. Maar mijn vrouw (actrice Elsie de Brauw, *red.*) komt vanaf volgend seizoen hier vaker spelen, omdat dan onze jongste zoon het huis uit gaat. Dat zal een hoop schelen. Ik heb nu nog last van veel stemmingswisselingen – van hemelhoog juichend tot diep bedroefd. Daar moet ik wat meer balans in zien te vinden, en niet door wodka te drinken.'

SSBA en Munchen

KONING LUDWIG II LEED AAN GROOTHEIDSWAAN EN WAS EEN GROOT KUNSTLIEFHEBER

Voorstellingen van de Münchner Kammerspiele komen al enkele jaren op gezette tijden ook naar de Stadsschouwburg in Amsterdam. Zowel het Holland Festival als de Stadsschouwburg (die sinds kort de beschikking heeft over een apart budget voor internationale programmering), importeerden tot nu toe MK-producties als *Hiob* en *Drei Farben* in regie van Johan Simons en vorig jaar *Rechnitz* van El-

friede Jelinek over de moord op Oostenrijkse joden aan het eind van de Tweede Wereldoorlog. In januari was in Amsterdam ook *Hotel Savoy* te zien, de voorstelling waarmee Simons in oktober vorig jaar zijn intendantschap in München opende.

Onder de noemer 'Brandhaarden' zal de Stadsschouwburg Amsterdam in maart 2012 een hele week Münchner Kammerspiele presente-

ren. Daarvoor komt het gehele gezelschap over naar Amsterdam en zullen verschillende producties te zien zijn. Welke is nog niet bekend, wellicht ook *Ludwig II* en *Winterreise*. René van der Pluijm, programmeur van de Stadsschouwburg, zal het komende jaar nog diverse nieuwe producties bezoeken en uiteindelijk in overleg met het gezelschap een keuze maken.

WINTERREISE WERD MET BRAVO'S ONTHAALD, MAAR DE KRITIEKEN WAREN NIET MALS

'Het is allemaal waar wat ik heb geschreven, maar tevens ben ik de grootste leugenaar'

'Jeroen Willems heeft die duistere kant van het verval in zich'

Foto Jan Versweyeld

Scène uit *Ludwig II* van Ivo van Hove, gebaseerd op het filmscenario van Luchino Visconti uit 1972.
Foto Jan Versweyveld

